

És vágyad...?

• Ő, vágyam igazán sok van...

Tehát, akkor útnak indítottad a filmet, ha sínre még nem is tetted... A mű kész - az alkotó pihen?

• Á, még dolgozom a filmen! Kalapálom a hangját, mivel a keverést még nem zártuk le teljesen. Nagyon kevés idő volt rá, ki akarom rendesen tisztítani.

Illetve: elkezdek még forgatókönyvet is írni. Több dolog is izgat, az egyiknek neki is ülök, - de erről nem akarok beszélni.

Hülye kérdés, de érdekel: mennyire motivált téged az aktuális közeg, amiben élsz? Az, hogy megfogalmazd magadnak, mondjuk, a mai Magyarországot.

• Nem jár annyira azon az agyam, hogy itt, most mi van, bár a *Nincsen nekem vágyam semmi*, vagy a *Szép napok*, meg az *Afta* erről is szólt. A *Johannával* elkezdtem távolodni ettől a konkrétságtól, most viszont, lassan visszalépkedek. Egyébként meg, szerintem csak történelmi film létezik. Abban a pillanatban, ahogy lenyomod a gombot, minden múlttá válik.

Megmutatod-e valakinek a forgatókönyvet, mielőtt belekezdesz a forgatásba?

• Tarr Bélának megmutattam, hogy mondja el a véleményét róla, de Bíró Yvette-tel és Petrányi Vikivel nagyrészt együtt is írtam. Filmértő embereknek mutatom csak meg, akik a forgatókönyv mögött látják a filmet.

A Delta forgatásának idején bekövetkezett tragikus esemény, a főszereplő váratlan halála mi mindenben változtatott?

• Újra kellett írnom a forgatókönyvet, - pályázni viszont nem kellett még egyszer, szerencsére. Bíró Yvette a második fordulóban teljes erővel beszállt: ő rögtön értette, hogy ha új főszereplő van, más történetet kell írni. Általában eleve van elképzelésem arról, hogy kinek kéne játszani egy adott szerepet. Nagyon korai fázisban csinálók egy castingot, de abban a pillanatban, mikor elkezdek látni valakit, átírjuk a forgatókönyvet. Ha új szereplő van, természetesen szintén újra kell írni.

Mennyire inspirált, vagy gátolt az újonnan előállt kényszerhelyzet?

• Releváns volt az a kihívás, hogy valami, valaki nincs többé. Még mélyebben át kellett szűrni magamon, hogy kell-e ez egyáltalán nekem még, hogy mi az a nagyon lényegi, ami kell belőle. Végül mélyebb lett a film, mint Bertók Lajossal lett volna, abban az értelemben, hogy az öskép, amiért elkezdtem az egészet, a haláleset miatt redukálódott, egyszerűsödött, koncentráldott. Lajkó Félix bejött a képbe, és az ő "nem színészsége" redukáltabb történetet kívánt. Az lett a kérdés, hogy ő miben tud létezni, kiteljesedni. Gondolom, csupán a részletek lettek Félixre átírva, a nagy történet maradt. Mi győzött meg arról, hogy Félix neked való színész lehet?

• Csináltam próbafelvételeket és fotókat. Ebből sok minden kiderült, - persze nem az, hogy milyen ember Félix civilben, hanem, hogy mit jelenthet a filmben.

A fénykép, a fotográfia bírja ezt az információt. Utána már egész egyszerűen megpróbáltam úgy szabni a történetet, hogy jól álljon neki.

Azt lehetett tudni előre, hogy Félix nem nagyon beszél. Legalább is magánemberként.

• Igen, legtöbbször hallgat, viszont akárhova belép, a környezet megbolydul körötte: figyelik őt. Ezt két nap múlva már lehetett látni. A legnyugodtabb ember, akit valaha megismertem, és ennek a belső nyugalomnak feszültségteremtő ereje van. Látszott, hogy a jelenléte egy csomó olyan energiát határoz majd meg, ami körül fogja venni a filmet: ahogyan az operatőr, a stáb, a ruhás viszonyulnak hozzá, az is történetet szervez. Az ő civilsége nagyon nagy segítséget jelentett. Félix abban az értelemben hibátlan, hogy nem színész; tehát hibázni sem tud. Szinte semmit nem "tett" azért, hogy megjelenítse ezt az autista módon kommunikáló, lemeztelenítő személyiséget, aki keresztül lát rajtunk.

És ettől még fantasztikusabb lett Orsi is: nagyon jó volt látni mindazt, amit ebben a filmben megugrott. Méltó partnere lett Félixnek, pedig nagyon nehéz feladata volt.

Bár, a fene tudja, kinek volt nehezebb: Félixnek se volt semmi a hegedős kezével ennyit kalapálni...

A filmzene szintén Félix személyiségének része.

• Igen, és ettől a zene határozottabb dramaturgiai elemmé is vált. Nagyjából egy bolerós ciklusra szerveződött a történet is: nagyon picike dallamok, egyre fokozódó tempóra felpörgetve.

Mennyire felhőtlen a Filmszemle fődíjasának öröme?

• Hát, jó lenne, ha a fődíj nem csak a vállvergetésről szólna, arról, hogy akkor a további négy évben pihenj, hanem inkább arról, hogy forgass egy újabb filmet!

Ha kevésbé pénzigényesen dolgozol, akkor sem tudsz évente filmet csinálni? Vagy nem is akarsz?

• De, akarnék, ha nem is évente. Hosszadalmas egy ilyen pénzüsszeszedési folyamat, hiszen nem egyetlen ember, vagy egy szervezet adja a pénzt.

Van- e olyan jelenség, amit mostanában a legszembeszökőbbnek, leginkább említésre méltónak tartasz?

• Például a *szemesítve élő társadalom* jelenségét, melyet, ha jól emlékszem, Walter Benjamin filozófus fogalmazott meg. Azt, hogy egy egész társadalom szemesítve megy el a problémái mellett, holott nem kerülne túl nagy erőfeszítésébe megoldania azokat.

k i t e k i n t é s

Szilágyi Szilvia Sisso A MÁS VILÁG

beszélgetés URBÁN ANDRÁSSAL

"De ebben a pillanatban, ezen a helyen az emberiség mi vagyunk, akár tetszik, akár nem. Ragadjuk meg az alkalmat, amíg nem késő.

Legalább egyszer legyünk méltó képviselői ennek a fajzatnak, ha már szerencsétlen sorsunk közéjük vetett."

(Beckett: Godot-ra várva)

A THEALTER-Fesztivál meghatározó eseményeivé váltak az utóbbi években Urbán András társulatának előadásai, és újabban Budapesten, a MU Színházban és a Sírályban is jelen van a szabadkai Kosztolányi Dezső Színházban készült, "könyörtelen" darabjaival. Figyelmet érdemlő kontinuitás a hazai színházi életben, hiába nem lehetett róla hallani egy ideig, ott folytatta, ahol abbahagyta, következetesen renanzi posztmodern, dadaista, szürrealista darabjait, amelyekben Artaud színháza, a brechti politikai színház, a body-art művészet, a bécsi akcionizmus, a korai nyolcvanas évek vajdasági performansz-művészete, a rockkoncertek, és nem utolsósorban a szocializmus iskolai tömegsportjának egyes elemei vegyülnek. Provokál, de a provokáció nála nem primitív, és a dramaturgiát helyettesítő színházi gesztus, hanem arculdobás, a régi, rossz hagyományokkal való szembeállítás. A prüdeknek a féktelen szexualitásról, a vakhíttűeknek az álszentségről, az emberteleneknek a humanizmusról, a neurotikusoknak az anti-pszichiátriáról mesél.

• *Tarthatunk-e valakit bolondnak pusztán azért, mert metaforikusan fejezi ki magát?*

Azt érteti meg a közönséggel, hogy az avantgarde még ma is történik, és folyamatosan újra teremti magát, az idő úgymond egyszerre van, nincsen múlt vagy jövő. A drámai sorokból inkább a zeneiséget emeli ki Mezei Szilárd remek kompozícióinak segítségével, egészen más, rontott hangsúlyokkal beszélnek a színészei a színpadon, durva, önmarcangoló játékok elemi együttérzést ébreszt a szenvedés iránt. Fő jellegzetessége a halálosan komoly humor, vagy tán maga a halál, mint azon a vidéken már annyiszor. Tagadhatatlanul szerepet játszik nála az úgynevezett háborús trauma, de inkább az erőszakról beszél.

• *A Woyzecknél 1992-ben felmerült a háború hatása, de ott közel is volt a háború időben és térben. Az előadásban látható borzalmaknál sokkal külön dolgok történtek pár kilométerrel odébb, de, ha nincs háború, akkor is ugyanolyan lett volna az a darab. A Brecht - The Hardcore Machine viszont nem a háborúról szól, hanem egy NDK-s munkásfelkelésről, amit a németek a magyar 1956-tal rokonítanak, és inkább szól Brecht koráról, a huszadik század második felének politikai miliőjéről, a társadalmon belül zajló erőszakról.*

Urbán végül is, bár szülőhelyének történelme tagadhatatlanul érezteti hatását a művészetén, a megjárt utat képviseli; magából kiindulva, egyedülálló módon. Felkészült színészekkel, rendezői színházat csinál, amiből kevés van a délvidéken. Még talán a mozgásszínház kifejezést lehetne ráakasztani, ha feltétlenül kategóriákban gondolkodunk:

• *Túlzás, hogy mozgásszínházat csinálók, mert a színészek drámai színházi módon beszélnek, de mégis fontos a mozgás. A mozgásszínház is egy olyan fogalom, amiről már szinte kellemetlen beszélni, annyira sokféle. Ha lehet annak nevezni, akkor a koreográfia nálam kölcsönhatás eredménye és bizonyos momentumaihoz sok közöm van. A Brecht-darabnál a Jel Színház tagja, Varga Heni komoly tréningeket tartott a színészeknek és nagyon sok mozgáselem bekerült a darabba abból, ami a próbákon született meg.*

Helga Finter meghatározása a dekonstrukció színházáról, a posztmodern színházról viszont biztosan alkalmazható rá:

• *Ez a színház annyiban mindenképpen posztmodernnek tekinthető, amennyiben a színházi gyakorlat történelmileg kialakult vívmányait nem a fejlődésbe vetett vakhit és egyfajta eredetmítosz nevében tagadja és rombolja le, ahogy ezt a történelmi avantgarde még tette, hanem jelszerűségükben magának a teatralitásnak (das Theatralische) a konstitutenseit dramatizálja. A negatívitás folyamata tehát nem rombol, hanem produktív: a dekonstrukció mozgásában megalkotja saját metadiskurzusát is. Így a posztmodern színházban a dráma létrejöttében már nem elsődlegesen egy szöveg, azaz egy olyan verbális jelrendszer dominál, ami a színrevitel (Inszenierung) logikáját a cselekmény motivációi alapján, a tér és az idő meghatározottságában szabja meg.*

Urbán András 1970-ben született Zentán, a Vajdaságban, ami legalább három ország kisvárosa volt az elmúlt évtizedekben. (Jugoszlávia, Szerbia-Montenegro, Szerbia).

Tizenhét évesen, a jogi technikai tanulmányok végzése közben már saját irodalmi és színházi műhelyt indít, rendez és színészkedik, és több, a mai napig színházzal foglalkozó társával létrehozza az AIOWA csoportot, amely színházi, összművészeti és nem utolsósorban ideológiai akció. Rövid élete alatt a csoportosulásról Jugoszlávia- és Magyarország- szerre is lehetett tudni.

• *1989-ben hoztuk létre az AIOWA-t Keszég Lacival karöltve, és ehhez csatlakoztak a többiek. Nagyon rövid ideig tartott, Harmat címmel hoztuk létre egy sikeres előadást és onnantól gyors volt a felívelése. Voltak egyéb, összművészeti megnyilvánulásaink, negyedikes középiskolások voltunk, és az a kör akkor is magában foglalta a hasonló aktivitású, irodalommal, képzőművészettel, színészettel foglalkozó embereket. Ahhoz képest, amilyen fiatalok voltunk, elég nagy kört befutottunk a régi Jugoszlávia területén. Majd közbejött a sorkatonai szolgálat, amit előre tudtunk, aztán leszereltünk és jött a délszláv háború, amire nem feltétlenül számítottunk. Akkor lett egy megállapodás köztünk, hogy mindenki oda megy tovább, ahova akar, és aztán visszakapcsolódhat a dologhoz.*

Urbán András 1990-től az Újvidéki Művészeti Akadémiára jár, a Drámai Tanszék Rendezői Szakára, miközben rendezőként dolgozik a Szabadkai Népszínházban.

Aztán két év után megszakítja a tanulást, és hirtelen visszavonul. A "többiek" Magyarországra távoznak dolgozni, neki pedig "sötét" évek következtek az életében.

• *Tulajdonképpen a megmaradáson járt a fejem, és, bár gondolkodtam a színházon, nem voltam abban az állapotban, hogy lépjek valamit. Ha valaki akkoriban azt mondta, hogy tíz évig fog tartani a háború, kiröhögöttük volna, nem volt világos a világ körülöttem, magamra maradtam, megőrültem.*

Az öt évig tartó "őrület" után Urbán folytatja a tanulást, és 2000-ben rendezői diplomát szerez. A szabadkai önkormányzat által támogatott Kosztolányi Dezső Színházban rendez, amelynek később az igazgatója lesz, miközben a szegedi MASZK támogatásával megalakuló Urbán András Társulatával hoz létre saját előadásokat.

• *Vicces, hogy az Urbán András Társulatát emlegetjük, és én, a saját független társulatom vezetőjeként, ugyanakkor a színház igazgatójaként kooperációs viszonyban állok önmagammal állandóan. Ennek a megszervezése mérhetetlen energiákat igényel.*

A Kosztolányi Dezső Színházban, a térségben egyedülálló módon indult egy befogadó program Desiré villamosa néven. Idén ide tér meg rendezni, egykori AIOWA-s barátja Keszég László, a Pont Műhely rendezője is. Szabadka kulturális élete helyreállni látszik, ha nem is a "kamaszkori álmoknak" megfelelően.

• *Tizennyolc és huszonnégy éves korom között volt egy érdekes rendezői felfutásom, a mai napig sok dolog azért történik meg, mert ismerik azokat a régebbi munkáimat, látták annak idején Belgrádban. Helyi szinten nehéz volt visszatérni az életbe, sok múlott azon, hogy a város kulturális tanácsadója, Lovas Ildikó író fogékony a színházamra, és képes elérni, hogy a vidék megtúrja ezt a dolgot.*

Urbán András jelentősebb rendezései: Orbi et Urbí - verbálisan textuális oralitás Pilinszky János azonos című darabját fokozatosan mellőzve; Brecht - The Hardcore Machine, Bertold Brecht bukovi elégiái alapján (2007); Makrancos Kata - a bestia megszelídítése (2006); Drakula - A pillanat fényei (akció Bram Stroker regényének felhasználásával) (2006); Godotra várva (2005); A lány, aki ugatott a holdra - Sylvia Plath naplóját olvasva (romantikus depresszionista akció); Az erdő királya (multimediális pseudo-opera, Slobodan Tisma írásából, Tolnai Szabolcs filmjeivel) (2004); Gyerekek és katonák (2004); 0.1 mg - Csáth Géza szövegeinek felhasználásával, Tolnai Ottó verseivel (2004), Könyökanyar (2003), A jó anyját annak, aki kezdte, avagy a Fekete Disznó (2000), Hamlet (1992), Woyzeck (1992), Harmat (1989), Gyíkok (1988).

Az irodalom Urbán számára inkább a szellemiséget, mintsem a szöveghűséget jelenti, Pilinszky, Büchner, Csáth, Sylvia Plath, vagy Brecht műveit veszi alapul és szedi szét, jellegzetesen. Hatással volt rá még Tolnai Ottó és Domonkos István költészete, a színházi irodalomból Tom Brooke, Grotowski és Artaud, valamint Nagy József és a Jel Színház, Döbrei Dénes, Jeles András és a hírhedt Ljubisa Ristic, színházi gondolkodó, aki később egy furcsa politikai történetet valósított meg. Fragmentált dramaturgiájú, látszólag a stílzálástól is mentesített darabjai azokba a jelrendszerekbe helyeződnek át, amelyek alakokat, teret, időt és cselekvési folyamatot generálnak, s így a drámai alkotóelemek dekonstrukciójának drámaivá válnak. Nagymértékben figyelembe veszi a más műfajok formáit, így konfrontálódik azzal, amitől egyúttal elhatárolódnak a filmek, a festészet, a performansz, így végső soron a színház határaitra kérdez rá. Mindehhez társul Mezei Szilárd rendkívüli zenéje és a pontos célok alapján szabadjárá engedett színpadi játék.

• *Nem az irodalmi történeteket, hanem azokat az állapotokat - a köztes létállapotokat - mesélem el, ami belőlük érdekes nekem. Önmagad megeléje terén nincsenek olyan nagy változások. Természetesen a világ valahol ugyanaz. Persze lehet, hogy csak azért, mert ott maradtam, vagy csak azért, mert volt az a törés az életben - számomra nagyon egy történet maradt. Sokszor tapasztalom azt, hogy az ajtó megnyílt a múlt meg a jövő között. Ugyanakkor egy más szinten félelmetesen változott a világ nálunk, politikai értelemben is. Rengeteg világkép tört össze és meg kellett tanulni másképp elképzelni a világot.*

Urbán András világa merőben különbözik az általunk elképzeltetől; a hegyek benne közelebb jöttek, és összemerték, de tudjuk, hogy mögöttük is folytatódik a világ.